

อำนาจยึดและอายัดของพนักงานสอบสวน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

อนุชิต องค์กรบิลย์*

อาจารย์ ดร.กรรกริรมย์ โกมลารชุน**

บทคัดย่อ

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (4) บัญญัติให้อำนาจพนักงานสอบสวน “ยึด” ไร้ซึ่งสิ่งของที่ค้นพบหรือ ส่งมา อันเป็นสิ่งของซึ่งมีไว้เป็นความผิด หรือ ได้มาโดยการกระทำผิด หรือ ได้ใช้หรือสงสัยว่าได้ใช้ในการกระทำผิด หรือซึ่งอาจใช้เป็นพยานหลักฐานได้เท่านั้น ไม่ได้กำหนดให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจ “อายัด” ทรัพย์สินแต่อย่างใด แต่ในปัจจุบันพนักงานสอบสวนมักมีหมายเรียกหรือหนังสือไปยังบุคคลภายนอก เพื่อสั่งให้ “อายัด” สิทธิเรียกร้องของผู้ถูกกล่าวหาที่มีอยู่กับบุคคลภายนอก เช่น สถาบันการเงิน รวมถึงการสั่งให้ระงับการทำธุรกรรมต่างๆ กับผู้ถูกกล่าวหาโดยอ้างว่าเป็นการใช้อำนาจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (4) จากการศึกษาวิจัย พบว่าอำนาจของพนักงานสอบสวนในการ “ยึดสิ่งของ” ตามเจตนารมณ์ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (4) ไม่ได้หมายความรวมถึงการ “อายัดสิทธิเรียกร้อง” เนื่องจาก “สิทธิเรียกร้อง” ไม่อาจนำมาเพื่อใช้เป็นพยานหลักฐานได้จริง และไม่อาจทำให้พนักงานสอบสวนสามารถทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหา เพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาได้ การอายัดสิทธิเรียกร้องจึงไม่ได้ทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่แท้จริงตามเจตนารมณ์ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 และมาตรา 132 ประกอบ มาตรา 2 (18) และไม่สามารถตีความคำว่า “ยึด” ให้มีความหมายรวมถึงการ “อายัด” ได้ เพราะจะเป็นการขัดต่อเจตนารมณ์ของกฎหมายที่บัญญัติไว้แล้วอย่างชัดเจนและเป็นการใช้อำนาจของพนักงานเจ้าหน้าที่เกินขอบเขตกว่าที่กฎหมายให้อำนาจไว้ อันเป็นการขัดต่อรัฐธรรมนูญอีกด้วย จึงเห็นควรให้บัญญัตินิยามความหมายของคำว่า “ยึด” ให้หมายถึง “การเอาไว้ซึ่งสิ่งของเพื่อให้อยู่ในความครอบครองหรือการดูแลรักษา ของเจ้าพนักงานหรือของผู้ใดที่เจ้าพนักงานมีคำสั่งหรือมอบหมาย” และเห็นควรบัญญัติให้อำนาจในการยึดสิ่งของ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (4) เป็นมาตรการบังคับทางอาญาที่จะต้องมีความหมายของศาลหรือคำสั่งของศาลเท่านั้น เว้นแต่จะมีเหตุจำเป็นเร่งด่วนที่ไม่อาจขอให้ศาลออกหมายยึดได้ทันใน

* นักศึกษาลัทธิสุตรมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

** อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ลักษณะเดียวกันกับการค้นและการจับที่มีเหตุยกเว้นที่สามารถกระทำได้โดยไม่ต้องมีหมาย โดยในกรณีนี้จะต้องยื่นขอให้ศาลอนุญาตในภายหลัง เพื่อให้ศาลพิจารณารับรองว่าสิ่งของดังกล่าวมีความจำเป็นเพียงพอที่จะต้องยึดไว้เพื่อเป็นพยานหลักฐาน

1. บทนำ

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ได้กำหนดอำนาจและหน้าที่ให้กับพนักงานสอบสวนไว้อย่างชัดเจน กล่าวคือ ในบทบัญญัติมาตรา 131 กำหนดให้พนักงานสอบสวนมีหน้าที่รวบรวมหลักฐานทุกชนิด เท่าที่สามารถจะทำได้ เพื่อประสงค์จะทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหา เพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำความผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา โดยในบทบัญญัติมาตรา 132 ได้กำหนดให้อำนาจพนักงานสอบสวนในการใช้มาตรการต่างๆ เพื่อทำหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานที่พึง

เมื่อพิจารณอำนาจของพนักงานสอบสวนตามบทบัญญัติมาตรา 132 (4) แล้วพบว่าบทบัญญัติดังกล่าวกำหนดให้อำนาจพนักงานสอบสวนในการ “ยึด” ไว้ซึ่งสิ่งของที่ค้นพบหรือ ส่งมา อันเป็นสิ่งของซึ่งมีไว้เป็นความผิด หรือได้มาโดยการกระทำความผิด หรือได้ใช้หรือสงสัยว่าได้ใช้ในการกระทำความผิด หรือซึ่งอาจใช้เป็นพยานหลักฐานได้เท่านั้น ไม่ได้กำหนดให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจ “อายัด” ทรัพย์สินแต่อย่างใด นอกจากนี้ บทบัญญัติดังกล่าวยังจำกัดไว้เฉพาะการยึด “สิ่งของ” ซึ่งตามนิยามในมาตรา 2 (18) สิ่งของหมายถึง “สังหาริมทรัพย์” ใด ซึ่งอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในคดีอาญาได้ ให้รวมทั้งจดหมาย โทรเลขและเอกสารอื่นๆ เท่านั้น

ปรากฏข้อเท็จจริงว่าในปัจจุบันพนักงานสอบสวนมักจะมีหมายเรียกหรือหนังสือไปยังบุคคลภายนอก เพื่อสั่งให้ “อายัด” สิทธิเรียกร้องของผู้ถูกกล่าวหาที่มีอยู่กับบุคคลภายนอก หรือแม้แต่กระทั่งสั่งให้บุคคลภายนอก เช่น สถาบันการเงิน ให้ระงับการทำธุรกรรมต่างๆ กับผู้ถูกกล่าวหาโดยอ้างว่าเป็นการใช้อำนาจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (4)

ประเด็นพิจารณาที่สำคัญคือ อำนาจของพนักงานสอบสวนในการ “ยึดสิ่งของ” ตามเจตนารมณ์ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (4) หมายความว่ารวมถึงการ “อายัดสิทธิเรียกร้อง” ด้วยหรือไม่ “สิทธิเรียกร้อง” ถือเป็นสังหาริมทรัพย์ที่อาจใช้เป็นพยานหลักฐานที่จะทำให้พนักงานสอบสวนสามารถทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหา เพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำความผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาได้หรือไม่ และเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 และมาตรา 132 ประกอบ มาตรา 2 (18) หรือไม่

อย่างไรก็ตาม ในประเด็นปัญหาเรื่องการ “ยึด” ในมาตรา 132 (4) หมายความว่ารวมถึงการ “อายัด” ด้วยหรือไม่ นั้น ได้เคยมีผู้ส่งเรื่องเข้าหาหรือต่อคณะกรรมการกฤษฎีกา เกี่ยวกับกรณีปัญหาการอายัด

เครื่องจักรไว้เป็นพยานหลักฐานในคดีว่าสามารถกระทำได้หรือไม่ ซึ่งคณะกรรมการกฤษฎีกาได้ให้ความเห็นตอบข้อหารือดังกล่าวไว้ว่า แม้ว่ามาตรา 132 (4) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจะกำหนดให้อำนาจพนักงานสอบสวนยึดไว้ซึ่งสิ่งของที่ค้นพบหรือส่งมาเท่านั้น โดยมีได้กำหนดถึงกรณียึดไว้ด้วยก็ตาม แต่ก็ต้องตีความในความหมายอย่างกว้างให้ คำว่า “ยึด” ตามมาตรา 132 (4) มีความหมายรวมถึง “อายัด” ด้วย มิฉะนั้นทรัพย์สินของกลางที่มีขนาดใหญ่ซึ่งไม่สะดวกแก่การเคลื่อนย้ายเพื่อนำมาเก็บรักษาไว้ที่พนักงานสอบสวน จะไม่สามารถดำเนินการใดๆ ได้¹

นอกจากนี้ กรณีการอายัดสิทธิเรียกร้องเงินฝากในบัญชีธนาคาร ได้เคยมีคำพิพากษาฎีกาที่ 7528/2552 กล่าวถึงอำนาจในการอายัดของพนักงานสอบสวนว่า พนักงานสอบสวนสามารถอายัดเงินฝากในบัญชีธนาคารของผู้ถูกกล่าวหาได้ เนื่องจากกฎหมายให้อำนาจแก่พนักงานสอบสวนที่จะทำการรวบรวมพยานหลักฐานต่างๆ เพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหา ซึ่งเป็นขั้นตอนหนึ่งของการสอบสวน

นอกจากนี้แล้ว ยังมีนักกฎหมายหลายท่านได้ให้ความเห็นแตกต่างกันออกไป ซึ่งนักกฎหมายฝ่ายหนึ่งมีเห็นว่า พนักงานสอบสวนมีอำนาจยึดรวมถึงอายัดสิทธิเรียกร้องของผู้ถูกกล่าวหาในชั้นสอบสวนได้ ทั้งนี้เนื่องจากการสอบสวนไม่ได้เป็นไปเพื่อการรวบรวมพยานหลักฐานอย่างเดียว แต่การสอบสวนจะต้องคุ้มครองผู้เสียหายจากการกระทำความผิดด้วย ส่วนนักกฎหมายอีกฝ่ายหนึ่งมีความเห็นว่า พนักงานสอบสวนมีอำนาจยึดสิ่งของเท่านั้น แต่ไม่มีอำนาจในการอายัดสิทธิเรียกร้องของผู้ถูกกล่าวหาในชั้นสอบสวน เนื่องจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (4) ไม่ได้ให้อำนาจไว้

เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 และมาตรา 132 จะเห็นได้ว่า มาตรา 131 ได้บัญญัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวนในการรวบรวมหลักฐานทุกชนิดเท่าที่สามารถจะทำได้ เพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำความผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา³ ส่วนมาตรา 132 เป็นการบัญญัติให้อำนาจแก่พนักงานสอบสวนในการใช้มาตรการต่างๆ ดังนั้น การใช้อำนาจของพนักงานสอบสวนซึ่งเป็นเจ้าพนักงานรัฐจะใช้อำนาจใดๆ ก็ตามที่จะกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนจะต้องมีกฎหมายให้อำนาจไว้ และจะต้องใช้อำนาจภายในขอบเขตที่กฎหมายได้ให้อำนาจไว้ ดังนั้น เมื่อประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 ไม่ได้บัญญัติให้อำนาจพนักงานสอบสวนในการ “อายัด” ทรัพย์สินไว้อย่างชัดเจน ดังเช่นกฎหมายพิเศษฉบับอื่นๆ เช่น พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547 , พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 , พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามยาเสพติด พ.ศ. 2519 เป็นต้น พนักงานจึงไม่มีอำนาจอายัดสิทธิเรียกร้องของผู้ถูกกล่าวหาได้

¹ (บันทึกสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา เรื่องเสร็จที่ 529/2547)

² (มีชัย ฤชุพันธุ์, สืบค้นเมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2560)

³ (สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, 2553 : 219)

ดังนั้น การตีความคำว่ายึดสิ่งของ ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 132 (4) ให้มีความหมายรวมถึงการอายัดสิทธิเรียกร้องได้ด้วย ย่อมเป็นการตีความที่เกินเลยขอบเขตเกินเจตนารมณ์ของกฎหมายที่ให้อำนาจจำกัดไว้แล้วอย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังเป็น การตีความขยายขอบเขตอำนาจของพนักงานสอบสวนอันไม่สอดคล้องกับหลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ และอาจเป็นการเปิดช่องให้พนักงานสอบสวนใช้ดุลยพินิจหรืออำนาจที่เกินสมควรแก่เหตุ ใช้อำนาจตามอำเภอใจ เลือกปฏิบัติ หรืออาจเป็นช่องทางให้มีผู้ใช้พนักงานสอบสวนเป็นเครื่องมือในการกลั่นแกล้งหรือแสวงหาประโยชน์ให้กับตนเอง ทำให้การบังคับใช้กฎหมายไม่ได้สร้างความเป็นธรรมอย่างแท้จริง

2. สถานการณ์ปัญหาในการใช้อำนาจยึดและอายัดของพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

2.1 ความหมายของการยึดและอายัด

“ยึด” หมายถึง การถือเอาไว้ซึ่งทรัพย์สินจากเจ้าของหรือผู้มีสิทธิครอบครอง ซึ่งทรัพย์สินที่ประสงค์จะยึดมาอยู่ในความครอบครองหรืออยู่ในความดูแลของผู้ยึด ดังนั้น คำว่ายึดจึงมักใช้กับสิ่งหรือทรัพย์สินที่สามารถเคลื่อนย้ายมาอยู่ในความครอบครองหรือดูแลของผู้ยึดได้

“อายัด” หมายถึง คำสั่งห้ามจำหน่าย จ่าย โอน ทรัพย์สินหรือสิทธิเรียกร้องของผู้ถูกอายัด ดังนั้น คำว่าอายัด จึงมักใช้กับทรัพย์สินที่ไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้ หรือเป็นทรัพย์สินที่มีทะเบียน และมักจะเป็นคำสั่งที่ส่งไปยังบุคคลภายนอก เช่น การสั่งอายัดทางทะเบียนมิให้จำหน่ายจ่ายโอนไปยังผู้ใด หรือสั่งอายัดสิทธิเรียกร้องไปยังบุคคลภายนอก เป็นต้น

2.2 การยึดและอายัดตามกฎหมายไทย

2.2.1 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กำหนดให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจ “ยึด” แต่ไม่ได้ให้อำนาจ “อายัด” บทบัญญัติที่เกี่ยวกับอำนาจในการยึดของพนักงานสอบสวน ได้แก่ การขอออกหมายค้นเพื่อยึดสิ่งของตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 69 และการยึดสิ่งของเพื่อประโยชน์ในการรวบรวมพยานหลักฐาน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 โดยมาตรา 132 ได้บัญญัติให้อำนาจพนักงานสอบสวนในการใช้มาตรการต่างๆ เพื่อการทำหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานทั้งปวง

2.2.2 พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547

การยึดหรืออายัดทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดของพนักงานสอบสวนคดีพิเศษตามพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547 มาตรา 24 เป็นอำนาจที่เพิ่มขึ้นกว่าพนักงานสอบสวนตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยเจตนารมณ์ในการยกเว้นมาตรา 24 วรรคหนึ่ง (5) ที่ให้อำนาจพนักงาน

สอบสวนคดีพิเศษอายัดทรัพย์สิน ได้⁴

2.2.3 พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542

พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 เป็นกฎหมายที่มีวัตถุประสงค์เพื่อตัดวงจรการประกอบอาชญากรรมที่ได้นำเงินหรือทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดมาทำการฟอกเงินเพื่อนำเงินหรือทรัพย์สินนั้นไปใช้เป็นประโยชน์ในการกระทำความผิดต่อไปได้อีก จึงกำหนดให้มีมาตรการสำคัญเพื่อให้ดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2 ประการ คือ มาตรการดำเนินคดีทางอาญา อันเป็นการดำเนินการกับตัวบุคคลคือผู้ต้องหา และมาตรการดำเนินการกับทรัพย์สิน หรือมาตรการยึดทรัพย์สินทางแพ่ง (Civil Forfeiture Measure) ซึ่งบัญญัติไว้ในมาตรา 48 ถึง มาตรา 59 เป็นการดำเนินคดีต่อทรัพย์สินโดยการยึดหรืออายัดไว้ และให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน นอกจากนี้มาตรการนี้ยังกำหนดภาระในการพิสูจน์ให้เจ้าของทรัพย์สินมาแสดงตัวและพิสูจน์ว่า ทรัพย์สินของตนมิได้เป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด และสามารถดำเนินคดีจากทรัพย์สินที่สงสัยได้โดยไม่ต้องจับตัวคนร้ายเพื่อมาฟ้องร้องคดีเสียก่อน⁵

3. ปัญหาการตีความอำนาจยึดและอายัดของพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

3.1 การยึดและอายัดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

การยึดและการอายัด ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเป็นกรณีการใช้วิธีคุ้มครองชั่วคราวทางแพ่งโดยตัวคู่ความหรือกรณีเจ้าพนักงานบังคับคดีบังคับยึดอายัดทรัพย์สินเพื่อบังคับคดีตามคำพิพากษา การยึดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งจึงอายัดทรัพย์สินได้ทุกประเภท รวมถึงสิทธิเรียกร้องซึ่งบุคคลภายนอกจะต้องส่งมอบหรือโอนมายังลูกหนี้ตามคำพิพากษาในภายหลัง การยึดและอายัดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งดังกล่าว จึงมีลักษณะไปในทางกระทำเพื่อป้องกันผลประโยชน์ของคู่ความ ไม่ใช่เพื่อผลประโยชน์ต่อสังคมเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งแตกต่างจากอำนาจในการยึดของพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ที่มีลักษณะเป็นการรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อสอบสวนให้ได้ความจริงว่าผู้ใดเป็นผู้กระทำความผิดเพื่อนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษตามกฎหมายซึ่งเป็นประโยชน์ของสังคมโดยส่วนรวม

⁴ (มหิธร กลิ่นนุรักษ์, 2557: น.51-52)

⁵ (ชานิต วงศาโรจน์, 2557 : 163-164)

3.2 การยึดและอายัดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากับกฎหมายพิเศษฉบับอื่นๆ

หากพิจารณาเปรียบเทียบอำนาจในการยึด อายัด ของเจ้าพนักงานตามกฎหมายฉบับอื่นๆ เช่น พระราชบัญญัติสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ.2547 และ พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 พบว่ากฎหมายดังกล่าวได้บัญญัติให้อำนาจเจ้าพนักงานทั้งการ “ยึด” และ “อายัด” ซึ่งมีลักษณะที่ต่างกันไว้อย่างชัดเจนทั้งสองประการ ทั้งนี้เนื่องจากกฎหมายพิเศษต่างๆ เช่น พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 มีการบัญญัติให้อำนาจกับคณะกรรมการธุรกรรม เลขานุการ และ พนักงานเจ้าหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายเป็นหนังสือจากเลขานุการ มีอำนาจในการเข้าตรวจค้น ได้โดยไม่ต้องมีหมายค้นของศาล และยังมีอำนาจในการยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่มีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าจะถูกยกย้าย ซุกซ่อน ทำลาย หรือทำให้เปลี่ยนแปลงสภาพไปจากเดิม ตามมาตรา 38 (3) และมาตรา 48 ให้สามารถยึดและอายัดทรัพย์สินได้ ทั้งนี้เนื่องจาก พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน มีหลักการสำคัญ 2 ส่วนคือ มาตรการดำเนินการกับตัวผู้กระทำความผิด เน้นให้เจ้าพนักงานใช้มาตรการทางอาญาอย่างเข้มข้นเพื่อป้องกันและปราบปรามอาชญากรในความผิดที่กระทบต่อสังคมส่วนรวมในวงกว้าง (Crime Control) นอกจากนี้ ยังมี “มาตรการดำเนินการทางทรัพย์สิน” โดยการยึดหรืออายัดไว้และให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน ซึ่งเป็นการดำเนินการที่เป็นคนละส่วนกับการดำเนินคดีทางอาญาต่อบุคคล โดยมาตรการนี้จะ เป็นมาตรการพิเศษที่มีลักษณะเฉพาะที่รัฐกำหนดให้ใช้การดำเนินการทางแพ่งในการดำเนินการต่อ ทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด โดยมีเหตุผลจากหลักของการคุ้มครองประโยชน์ของสังคมหรือ ประโยชน์สาธารณะ หลักการติดตามและเรียกคืนทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดของรัฐ เป็นต้น ทำให้มาตรการนี้สามารถดำเนินคดีทางแพ่งต่อทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำที่กฎหมายกำหนดให้เป็น ความผิดได้ โดยให้ทรัพย์สินดังกล่าวตกเป็นของแผ่นดิน นอกจากนี้มาตรการนี้ยังใช้การกำหนดภาระในการ พิสูจน์ให้เจ้าของทรัพย์สินมาแสดงตัวและพิสูจน์ว่า ทรัพย์สินของตนมิได้เป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำ ความผิด โดยมีบทสันนิษฐานเกี่ยวกับการได้ทรัพย์สินจากการกระทำความผิดในระดับ “เหตุอันควรสงสัย” เท่านั้น จึงสามารถดำเนินคดีจากทรัพย์สินที่สงสัยได้โดยไม่ต้องจับตัวคนร้ายเพื่อมาฟ้องร้องคดีเสียก่อน⁶

ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า มาตรการดำเนินการทางทรัพย์สิน ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปราม การฟอกเงิน มีเจตนารมณ์เป็นพิเศษ ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับมาตรการในทางทรัพย์สินในลักษณะเช่นนี้ ไม่มีใน ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เนื่องจากพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน จำเป็นต้องมีมาตรการดำเนินการบังคับกับทรัพย์สินเพื่อตัดวงจรทางการเงินสำหรับการฟอกเงิน และภาระ การพิสูจน์ตกเป็นของผู้อ้างว่าเป็นเจ้าของทรัพย์สิน ซึ่งต่างจากการรับทรัพย์สินซึ่งเป็นโทษทางอาญาโดยสิ้นเชิง ที่ ศาลจะลงโทษรับทรัพย์สินได้ก็ต่อเมื่อต้องมีการพิสูจน์การกระทำความผิดของจำเลยในคดีจนปราศจากข้อ สงสัยเป็นข้อยุติแล้วเสียก่อน

⁶ (ชานิต วงศาโรจน์, 2557 : 163-164)

ส่วนพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547 มีการบัญญัติให้อำนาจเจ้าพนักงานเป็นกรณีพิเศษไว้หลายประการที่เป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชน ยกตัวอย่างเช่น การให้อำนาจพนักงานสอบสวนคดีพิเศษ มีอำนาจในการเข้าถึงเอกสารหรือข้อมูลข่าวสารที่ส่งทางไปรษณีย์ โทรเลข โทรศัพท์ โทรสาร คอมพิวเตอร์ เครื่องมือ หรืออุปกรณ์ในการสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ หรือสื่อทางเทคโนโลยีสารสนเทศ อำนาจในการจัดทำเอกสารหรือหลักฐานใดขึ้นหรือเข้าไปแฝงตัวในองค์กรหรือกลุ่มคนใดเพื่อประโยชน์ในการสืบสวนสอบสวน อำนาจเข้าค้นได้โดยไม่ต้องมีหมาย นอกจากนี้ยังบัญญัติให้อำนาจในการยึดและอายัดทรัพย์สินไว้อย่างชัดเจน การที่พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547 ได้บัญญัติเพิ่มอำนาจในการ “อายัด” ทรัพย์สิน เพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน เป็นเพราะว่าผู้ร่างต้องการให้การปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวนคดีพิเศษมีความสะดวกมากขึ้นเป็นกรณีพิเศษ โดยผู้ร่างเล็งเห็นว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 กำหนดไว้เพียงให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจ ตรวจ ค้น หมายเรียก และยึด เท่านั้น ไม่มีการบัญญัติเรื่องการอายัดไว้เลย ดังนั้น เพื่อป้องกันปัญหาในข้อกฎหมายและเพื่อให้การปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวนคดีพิเศษมีความสะดวก ในการร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ คณะทำงานยกร่างกฎหมายของกรมสอบสวนคดีพิเศษในขณะนั้นจึงระบุคำว่า “อายัด” ไว้ในมาตรา 24 แห่งพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547 นั้นเอง⁷

การที่พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547 ให้อำนาจแก่พนักงานสอบสวนคดีพิเศษเป็นพิเศษต่างจากพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เนื่องจากพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษเป็นกฎหมายวิธีสบัญญัติว่าด้วยขั้นตอนและกระบวนการในการดำเนินคดีอาญาเป็นกรณีพิเศษเฉพาะกับคดีพิเศษบางประเภท โดยเพิ่มเติมเครื่องมือในการสืบสวนสอบสวนคดีอาญาจากที่มีอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาหลายประการ โดยมีมติในลักษณะเป็นกฎหมายในเชิงของการบริหารงานคดี กล่าวคือ เป็นกฎหมายกลางที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการสนธิกำลังและบูรณาการทั้งภายในและภายนอกของกรมสอบสวนคดีพิเศษตลอดจนหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายอื่นของรัฐ เพื่อทำให้เกิดการปฏิบัติการเชิงรุกต่ออาชญากรรมที่เป็นคดีพิเศษ เพื่อป้องกันการเกิดขึ้นของคดีและลดความเสียหายทางเศรษฐกิจ⁸

3.3 คำวินิจฉัยของคณะกรรมการกฤษฎีกา

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาได้ตอบข้อหาหรือปัญหาข้อกฎหมายเกี่ยวกับการยึดและอายัดสิ่งของที่ค้นพบ เรื่องเสร็จที่ 529/2547 ว่าต้องตีความในความหมายอย่างกว้างให้ คำว่า “ยึด” ตามมาตรา 132 (4) มีความหมายรวมถึง “อายัด” ด้วย มิฉะนั้นทรัพย์สินของกลางที่มีขนาดใหญ่ซึ่งไม่สะดวกแก่การเคลื่อนย้าย

⁷ (มหิธร กลั่นนุรักษ์, 2557: น.51-52)

⁸ (ปรัชญ์พิสัยฐ์ วิศาลเสสถ์, 2551 : 15-16)

เพื่อนำมาเก็บรักษาไว้ที่พนักงานสอบสวน จะไม่สามารถดำเนินการใดๆ ได้ ทั้งนี้ ได้มีคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1437/2492 วินิจฉัยเป็นบรรทัดฐานไว้แล้ว”

การตีความของคณะกรรมการกฤษฎีกาข้างต้น มีความเห็นดังนี้

ประการแรก การที่คณะกรรมการกฤษฎีกา ให้เหตุผลว่า “ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 ได้กำหนดให้พนักงานสอบสวนรวบรวมหลักฐานทุกชนิดเท่าที่สามารถจะทำได้ เพื่อประสงค์จะทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหา และเพื่อที่จะรู้ตัวผู้กระทำความผิด และพิสูจน์ให้เห็นความผิด ซึ่งบทบัญญัติดังกล่าวเป็นบทบัญญัติที่ให้อำนาจทั่วไปแก่พนักงานสอบสวนในการรวบรวมหลักฐานต่างๆ เพื่อพิสูจน์ความผิด ส่วนมาตรา 132 เป็นบทบัญญัติที่กำหนดวิธีการรวบรวมหลักฐานเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิด ดังนั้น คณะกรรมการกฤษฎีกา (คณะที่ 11) จึงมีความเห็นว่า แม้ว่ามาตรา 132 (4) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจะกำหนดให้อำนาจพนักงานสอบสวนยึดไว้ซึ่งสิ่งของที่ค้นพบหรือส่งมาเท่านั้น โดยมีได้กำหนดถึงกรณีอายัดไว้ด้วยก็ตาม แต่ก็ต้องตีความในความหมายอย่างกว้างให้ คำว่า “ยึด” ตามมาตรา 132 (4) มีความหมายรวมถึง “อายัด” ด้วย”

กรณีนี้มีความเห็นว่า บทบัญญัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 ได้บัญญัติ “หน้าที่” ของพนักงานสอบสวนในการรวบรวมหลักฐานทุกชนิด เท่าที่สามารถจะทำได้ เพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำความผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา ส่วน มาตรา 132 เป็นการบัญญัติให้ “อำนาจ” แก่พนักงานสอบสวนในการใช้มาตรการต่างๆตามที่กฎหมายกำหนดเพื่อประโยชน์ในการทำหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น เจตนารมณ์ของการบัญญัติกฎหมายทั้งสองมาตราจึงแตกต่างกัน หากจะพิจารณาว่าพนักงานสอบสวนมีอำนาจอย่างไรบ้าง ก็จะต้องพิจารณาจากมาตรา 132 ว่าให้อำนาจไว้อย่างไรบ้าง เมื่อมาตรา 132 ไม่ได้บัญญัติให้อำนาจพนักงานสอบสวนในการอายัดพนักงานสอบสวนย่อมไม่อาจกระทำการอันเกินกว่าอำนาจที่กฎหมายบัญญัติให้ไว้ได้ นอกจากนี้ การตีความขยายขอบเขตอำนาจของเจ้าพนักงานในการกระทำที่เป็นการกระทบต่อสิทธิของประชาชนที่รัฐธรรมนูญได้รับรองไว้ เป็นสิ่งที่ไม่สามารถกระทำได้ และไม่สอดคล้องกับหลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 25 อีกด้วย

ประการที่สอง การที่คณะกรรมการกฤษฎีกา ให้เหตุผลว่า “.... ต้องตีความในความหมายอย่างกว้างให้ คำว่า “ยึด” ตามมาตรา 132 (4) มีความหมายรวมถึง “อายัด” ด้วย มิฉะนั้นทรัพย์สินของกลางที่มีขนาดใหญ่ซึ่งไม่สะดวกแก่การเคลื่อนย้ายเพื่อนำมาเก็บรักษาไว้ที่พนักงานสอบสวน จะไม่สามารถดำเนินการใดๆ ได้ ทั้งนี้ ได้มีคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1437/2492 วินิจฉัยเป็นบรรทัดฐานไว้แล้ว”

กรณีนี้ มีความเห็นว่า เครื่องจักรในคดีดังกล่าวเป็นสังหาริมทรัพย์ที่ยึดได้ตามกฎหมาย โดยเจ้าพนักงานสามารถใช้อำนาจในการยึดและการสั่งห้ามเจ้าของหรือผู้ครอบครองเคลื่อนย้ายสังหาริมทรัพย์

ดังกล่าว ในกรณีนี้อาจถือได้ว่า ผู้เป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองสังหาริมทรัพย์ดังกล่าวได้ครอบครองและรักษาไว้แทนเจ้าพนักงานได้เช่นกันเพราะผู้เป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองจะไม่สามารถใช้สิทธิในสังหาริมทรัพย์ดังกล่าวอย่างเป็นอิสระได้อีกต่อไป เพราะเครื่องจักรได้เข้ามาอยู่ในอำนาจการควบคุมของพนักงานสอบสวนแล้ว

นอกจากนี้การที่คณะกรรมการกฤษฎีกาอ้างอิงตามคำพิพากษาฎีกาที่ 1437/2492 นั้น ก็เป็นข้อเท็จจริงที่ไม่เหมือนกัน เพราะตามคำพิพากษาเจ้าพนักงานใช้อำนาจอายัดตาม พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 มาตรา 106 ซึ่งบัญญัติให้อำนาจกรรมการอำเภอมีอำนาจอายัดไว้อย่างชัดเจน

3.4 คำพิพากษาศาลฎีกา

คำพิพากษาฎีกาที่ 7528/2552 ได้วินิจฉัยว่า การอายัดเงินฝากในบัญชีของพนักงานสอบสวนเป็นการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะพนักงานสอบสวนซึ่งกฎหมายให้อำนาจแก่จำเลยที่จะทำการรวบรวมพยานหลักฐานต่างๆ เพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหาซึ่งเป็นขั้นตอนหนึ่งของการสอบสวน

กรณีนี้มีความเห็นว่าเมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 ประกอบมาตรา 132 จะเห็นได้ว่า มาตรา 131 ได้บัญญัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวนในการรวบรวมหลักฐานทุกชนิดเท่าที่สามารถจะทำได้ เพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำความผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา ส่วน มาตรา 132 เป็นการบัญญัติให้อำนาจแก่พนักงานสอบสวนในการใช้มาตรการต่างๆ ตามที่กฎหมายกำหนดเพื่อประโยชน์ในการทำหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 37 วางหลักว่า บุคคลย่อมมีสิทธิในทรัพย์สินและการสืบมรดก ส่วนขอบเขตแห่งสิทธิและการจำกัดสิทธิเช่นว่านั้นจะกระทำได้อต่อเมื่อมีกฎหมายบัญญัติ ดังนั้น การใช้อำนาจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 ของพนักงานสอบสวนในฐานะที่เป็นเจ้าพนักงานรัฐ จึงต้องตกอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 37 ด้วยเช่นกัน กล่าวคือ จะต้องมีการบัญญัติให้อำนาจ และจะต้องใช้อำนาจภายในขอบเขตที่กฎหมายได้ให้อำนาจไว้

จากการศึกษาตีความกฎหมายโดยวิเคราะห์เพื่อค้นหาเจตนารมณ์ของกฎหมายโดยเปรียบเทียบกับกฎหมายพิเศษ พบว่าอำนาจของพนักงานสอบสวนในการ “ยึดสิ่งของ” ตามเจตนารมณ์ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (4) ไม่ได้หมายความรวมถึงการ “อายัดสิทธิเรียกร้อง” เพราะ “สิทธิเรียกร้อง” ไม่อาจนำมาเพื่อใช้เป็นพยานหลักฐานได้จริง จึงอาจสรุปได้ว่าการ “อายัด” ไม่มีความจำเป็นเพราะไม่อาจนำมาเพื่อใช้เป็นพยานหลักฐานได้จริง และไม่อาจทำให้พนักงานสอบสวนสามารถทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหา เพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำความผิดและพิสูจน์ให้

เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาได้ตามเจตนารมณ์ของของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 และมาตรา 132 ประกอบ มาตรา 2 (18)

4. ข้อเสนอแนะ

เห็นว่าควรบัญญัตินิยามความหมายของคำว่า “ยึด” ไว้ในบทนิยามของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยนิยามคำว่า “ยึด” ให้หมายถึง “การเอาไว้ซึ่งสิ่งของเพื่อให้อยู่ในความครอบครองหรือการดูแลรักษา ของเจ้าพนักงานหรือของผู้อื่นที่เจ้าพนักงานมีคำสั่งหรือมอบหมาย” เพื่อเป็นการอุดช่องว่างกรณีการยึดสิ่งของขนาดใหญ่ที่ไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้ เช่น เครื่องจักร เรือ เป็นต้น เพื่อให้สามารถใช้คำว่ายึดกับสิ่งของขนาดใหญ่เหล่านี้ได้ โดยไม่จำเป็นต้องหลีกเลี่ยงไปใช้คำว่าอายัดแทน

บรรณานุกรม

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์. กระบวนการยุติธรรมบนเส้นทางของการเปลี่ยนแปลง. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2543.

กิตติศักดิ์ ปรกติ. “หลักทั่วไปเกี่ยวกับการใช้การตีความกฎหมาย.” ใน หนังสือการใช้การตีความกฎหมาย. พิมพ์ครั้งที่ 3. จัดพิมพ์โดยกองทุนศาสตราจารย์จิตติ ดิงศภัทย์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 48. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2552.

กุลพล พลวัน. “สิทธิมนุษยชนกับสหประชาชาติ.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516.

เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. คำอธิบายหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่าด้วยการดำเนินคดีในขั้นตอนก่อนการพิจารณา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : หจก.จิรัชการพิมพ์, 2547.

โกเมน ภัทรภิรมย์. “การสอบสวนคดีอาญาในประเทศฝรั่งเศส.” อัยการนิเทศ. ฉบับที่ 3. เล่มที่ 31. (2512) : 338.

คณิต ฌ นคร. “ความสัมพันธ์ระหว่างอัยการและตำรวจ.” วารสารอัยการ. เล่ม 3. ปีที่ 36. 48-49.

คณิต ฌ นคร. กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2555.

คณิต ฌ นคร. กฎหมายอาญาภาคทั่วไป. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2551.

คณิต ฌ นคร. อัยการกับการสอบสวนคดีอาญา : รวบรวมความเกี่ยวกับการสอบสวนคดีอาญาในนานาประเทศ. กรุงเทพมหานคร : ชุตติมาการพิมพ์, 2533.

ชูเชิด รักตะบุตร. “การอายัดอสังหาริมทรัพย์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง.” จาก http://elib.coj.go.th/Article/d27_4_4.pdf, 13 กุมภาพันธ์ 2560.

- ชานิต วงศาโรจน์. “กฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ.” วารสารศาลรัฐธรรมนูญ. เล่มที่ 21. ปีที่ 7. (2557) : 161-162.
- ชานินทร์ กรัยวิเชียร. วิชา มหาคุณ. การตีความกฎหมาย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- ชานินทร์ กรัยวิเชียร. “ความสำคัญของการตีความในวิชาชีพกฎหมาย.” ใน หนังสือการใช้การตีความกฎหมาย. พิมพ์ครั้งที่ 3. จัดพิมพ์โดยกองทุนศาสตราจารย์จิตติ ติงศัททีย์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 1. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2552.
- นิรันดร์ ภูพลับ. “มาตรการทางกฎหมายในการดำเนินการกับทรัพย์สินของผู้กระทำผิด : ศึกษาความผิดฐานกู้ยืมเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2552.
- บรรเจิด สิงคะเนติ. หลักพื้นฐานของสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญใหม่. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2543.
- ประธาน วัฒนวานิช. “ระบบความยุติธรรมทางอาญา : แนวคิดเกี่ยวกับการควบคุมอาชญากรรมและกระบวนการนิติธรรม.” วารสารนิติศาสตร์. เล่มที่ 2, ปีที่ 9, (2520, กันยายน – พฤศจิกายน) : 151.
- ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับกฎหมาย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548.
- พิพัฒน์ จักรางกูร และภัทรพร จักรางกูร. คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง วิธีการชั่วคราวก่อนพิพากษาและการบังคับตามคำพิพากษาหรือคำสั่ง. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์อักษร, 2539.
- มัทธีร กลั่นนุรักษ์. “พนักงานสอบสวนคดีพิเศษกับการใช้อำนาจมาตรา 24 แห่งพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ.” DSI ไตรสาร. ฉบับที่ 1. ปีที่ 6. (2557) : 52.
- มิชชัย ฤชุพันธุ์. “ถาม-ตอบกับมิชชัย.” จาก <http://www.meechaithailand.com/ver1/?module=4&cateid=02&action=view&id=012874#q>, 8 พฤษภาคม 2560.
- รองพล เจริญพันธุ์. นิติปรัชญา. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ป.สัมพันธ์การพิมพ์, 2525.
- ราชบัณฑิตยสถาน. “พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554.” จาก <http://www.royin.go.th/dictionary>, 9 กรกฎาคม 2560.
- วรเจตน์ ภาคีรัตน์. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายปกครอง: หลักการพื้นฐานในกฎหมายปกครองและการกระทำทางปกครอง. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2546.

วรพจน์ วิสชุดพิชญ์. สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2543.

แวว ยอดผยอง. กฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน. กรุงเทพมหานคร : สุทธิการพิมพ์, 2529.

สมยศ เชื้อไทย. คำอธิบายวิชากฎหมายแพ่ง : หลักทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2551.

สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา. รวมคำบรรยายภาคสอง สมัยที่ 69 ปีการศึกษา 2559 เล่มที่ 8-9. กรุงเทพมหานคร : สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2559.

สุนัย หาเรือนพันธ์. “ข้อคิดเห็นบางประการเกี่ยวกับกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน ในประเด็นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ.” วารสารศาลยุติธรรมปริทัศน์. ฉบับที่ 5. ปีที่ 3. (2552) : 141.

สุพิศ ประณีตพลกรัง. “การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพผู้ต้องหาโดยองค์กรตุลาการในชั้นก่อนพิจารณา : ศึกษาเปรียบเทียบกรณีไทยและสหรัฐอเมริกา.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

สุพิศ ประณีตพลกรัง. “การค้นหาคำความจริงในกฎหมายลักษณะพยานและการคุ้มครองพยานในคดีอาญา.” จาก <http://www.stou.ac.th/schools/slw/upload/41717-unit-10.pdf>, 6 พฤษภาคม 256.

สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล. ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ฉบับอ้างอิง ด้วบท คำอธิบายย่อและเอกสารอ้างอิงเรียงมาตรา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2553.

สุรสิทธิ์ แสงวิโรจน์พัฒน์. “ขั้นตอนการดำเนินคดีอาญา ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน.” คุณพาน. เล่ม 1. ปีที่ 54. (มกราคม – เมษายน 2551) : 190-191.

โสภณ รัตนกร. คำอธิบาย กฎหมายลักษณะพยาน. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2549.

หยุด แสงอุทัย. ความรู้เบื้องต้นกฎหมายไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523.

อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ. สิทธิของผู้ต้องหาในประเทศไทย ในยุคการศึกษาวิจัยพัฒนาสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2529.

อุดม รัฐอมฤต. คำอธิบาย กฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน : โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอนคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2551.

อุทัย อาภิเวช. รวมบทความกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ วี. เจ. พรินติ้ง, 2557.

- Droit Administratif 17 edition, Dalloz, 1988, Jean Rivero et Jean Waline. หลักกฎหมายปกครองฝรั่งเศส. แปลและเรียบเรียงโดย สุรพล นิธิไกรพนธ์ และคณะ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลปกครอง, 2545.
- Elizabeth M. jarrell. Drug agents' guide to forfeiture to assets (1987 Revision) with supplement United States: U.S. Government Printing office, 1990.
- Gary Slapper. The English Legal System. Cavendish Publishing Limited, 2000.
- Jame R. Richards. Transnation Criminal Organization, Cybercrime, and Money Laundering: A Handbook for Law Enforcement Officers, Auditors, and Financial Investigator. Florida : CRC Press LLC., 1999.
- James R. Maxeiner. Bane of American forfeiture law banished at last. Cornell Law Review 62, August. 1997.
- John Brew. State and Federal forfeiture of property involed in drug transaction. Dickinson Law Review 92 Winter, 1988.
- Langbein, John H. Comparative Criminal Procedure : Germany. St.Paul : West Publishing Company, 1977.
- Leon Radzinowiez. The Liberal Position.” Ideology and Crime. New York : Columbia University Press, 1966.
- Leonard H Leigh and Lucia Zender. The Royal Commission on Criminal Justice : A Report on the Administration of Criminal Justice in the Pre-Trial phase in France and Germany. London, 1992.
- Michael F. Zeldin and Roger G. Weiner. Innocent third parties and their rights in forfeiture proceeding. American Criminal Law Review, No.28, 1991.
- Pino Arlacchi. “Nation Build Alliances to Stop Organized Crime.”
<http://usinfo.state.gov/journals/0801/ijge/gj08.htm>, date 12/10/2008.
- Roxin, Claus/ Schünemann, Bernd. Strafverfahrensrecht, 27th ed. München: C.H.Beck, 2012.
- Sonia C. Jaipaul. Asset Forfeiture : A Feaeral prosecutor's view taking the profit out of White Collar Crime. Feaeral Bar Association, March/April 1993.